

Вшанування видатного вченого-природознавця Й.К. Пачоського у Херсоні (Україна) (до 150-річчя від дня народження)

У 2014 році минуло 150 років від дня народження видатного всесвітньовідомого природознавця Йосипа Конрадовича Пачоського (1864–1942). Наукова громадськість світу уже давно визнала його велетнем природничої науки. Це вчений зі світовим ім'ям, вчений-натураліст, вчений-енциклопедист, вчений-практик. Коло його інтересів було надзвичайно широким, але найбільших успіхів він досяг у ботанічній науці. Тому цілком зрозуміло, що на його честь у 1989 році нами було започатковано проведення у м. Херсоні на базі Херсонського державного університету та Херсонського краєзнавчого музею та за підтримки Херсонського державного аграрного університету, Біосферного заповідника «Асканія-Нова» ім. Ф.Е. Фальц-Фейна та Херсонського відділення Українського ботанічного товариства наукових ботанічних читань пам'яті Й.К. Пачоського. Наукові читання в ранзі міжнародних наукових конференцій проводяться кожні 5 років: 1989, 1994, 1999, 2004, 2009, 2014.

Херсонський період життя та наукової творчості вченого-дослідника був найпліднішим, він жив і творив у Херсоні з 1897 по 1923 р. і практично лише у пенсійному віці виїхав до Польщі. В херсонський період він створив свої найкращі твори – «Херсонская флора» в двох томах, «Описание растительности Херсонской губернии» в трьох випусках, «Флора Полесья и прилежащих местностей», «Материалы для флоры степей юго-восточной части Херсонской губернии», «Стадии развития флоры» та багато інших.

Й.К. Пачоський заснував у Херсоні краєзнавчий музей, створив оригінальні навчальні підручники «Основы фитосоциологии» та «Морфология растений», на базі яких читав лекційні курси у Херсонському політехнічному інституті (нинішньому Херсонському аграрному університеті) та в Херсонському державному педагогічному інституті (нинішньому Херсонському державному університеті), керував заповідником «Асканія-Нова», був завідувачем ботанічного відділу науково-степової станції в Асканія-Нова.

На вшанування 150-річного ювілею у Херсонському державному університеті 19.05–22.05.2014 р. була проведена уже традиційна міжнародна наукова конференція «VI Ботанічні читання пам'яті Й.К. Пачоського».

Тези доповідей представили понад 50 науковців та викладачів вищих навчальних закладів. Збірник тез доповідей (відповідальний редактор професор Бойко М.Ф., члени редакційної колегії – викладачі Херсонського державного університету та Херсонського аграрного університету: професори Мойсієнко І.І., Федорчук М.І., доценти Бойко П.М., Дерев'янка В.М., Мельник Р.П., відповідальний секретар Скребовська С.В.) містить праці з ботаніки, мікології та ліхенології, екології рослин, структурної ботаніки, інтродукції рослин та охорони рослинного світу. Матеріали згруповані у такі розділи: ботаніка, фізіологія та екологія рослин (23 тези доповідей), мікологія, ліхенологія, фітопатологія та мікробіологія (8 тез доповідей), охорона рослинного світу та заповідна справа (14 тез доповідей), інтродукція та акліматизація рослин (9 тез доповідей). Збірник тез виданий у херсонському видавництві «Айлант» обсягом 96 сторінок. На 5 сторінках є кольорові фотографії меморіальної кімнати Й.К. Пачоського у Херсонському обласному краєзнавчому музеї:

«У меморіальній кімнаті», «Вітрина «Флора Херсонщини», «Вітрина «Рослинний та тваринний світ», карта «Географія наукових експедицій Й.К. Пачоського», фотографії обкладинки підручника «Основи фітосоціології», монографій «Херсонская флора, т.1, т.2», вітрина «Й.К.Пачоський і сучасність».

У передмові збірника М.Ф. Бойко відмітив, що Й.К. Пачоський пройшов славний науковий шлях (*Sic itur ad astra*), залишив після себе величезну наукову спадщину, його праці, гербарні колекції та практичні розробки, його ідеї, погляди, узагальнення реалізуються багатьма сучасними вченими у напрямку поглибленого вивчення живої природи, її охорони та раціонального використання, але ще більше чекають своїх дослідників. У тезах А.В. Дерюжиної висвітлено Й.К. Пачоського як видатну історичну постать, яка залишила вагомий спадок в науці. Вчений був засновником природничо-історичного музею (тепер Херсонський обласний краєзнавчий музей) та унікальної колекції херсонської і таврійської флори, комах, ссавців, птахів, риб та рептилій. У Музеї природи, у будівлі, будівництвом якої у 1906 р. особисто керував вчений, створено меморіальну кімнату Й.К. Пачоського. В експозиціях, які створено останнім часом завдяки плідній співпраці працівників музею з науковцями кафедри ботаніки Херсонського державного університету та кафедр Познанського університету імені А. Міцкевича (Польща), представлено матеріали, які відтворюють різні періоди життя та діяльності Й.К. Пачоського. Підкреслено, що колекції, зібрані власне засновником музею Й.К. Пачоським, стали окрасою експозиції сучасного краєзнавчого музею, а для вчених та студентів університетів не лише України, а й інших країн є чудовою науковою базою.

На жаль, у зв'язку з агресією Російської Федерації на сході України та спробами дестабілізації обстановки в інших містах, в тому числі і в Херсоні, вчені з інших міст України і зарубіжних країн на конференцію не приїхали, тоді як у всіх попередніх конференціях активну безпосередню участь брали науковці з більшості міст України, а також з Польщі, Російської Федерації та інших країн.

Вшанування пам'яті вченого було продовжено у кінці 2014 року. У Херсонському державному університеті 10 грудня 2014 року у музейно-архівному центрі відбувся «Круглий стіл» на тему: «Й.К. Пачоський: наукові, викладацькі, природоохоронні, громадські та особисті аспекти біографії вченого до 150-річчя від дня народження». У засіданні взяли участь науковці м. Херсона та області, аспіранти, студенти-біологи та екологи. Завданнями круглого столу було вшанувати пам'ять вченого та на його прикладі надихнути молоде покоління на заняття науковими дослідженнями навколишнього середовища з метою його охорони та раціонального використання.

З вітальним словом та побажаннями плідної праці до учасників звернувся керівник університетського музею І.В. Самсакова та проректор з наукової роботи університету В.Л. Федяєва.

Ректор Херсонського державного університету професор О.Є. Ходосовцев у своєму виступі звернув увагу на важливість та велике значення таких зустрічей як для проведення та заохочення молоді до поглиблених наукових досліджень, так і на приділення уваги науковцям, які розпочинали дослідження флори та рослинності на наших теренах у XIX та XX століттях.

Професор М.Ф. Бойко ознайомив учасників з біографічними даними Й.К. Пачоського, розповів про дослідження вченим рослинного світу територій України, Росії, Польщі та балканських країн, звернув увагу на особливий науковий стиль Пачоського, самобутність його таланту, оригінальні підходи до досліджень, на його енциклопедичні знання з багатьох галузей природничої науки, які особливо проявилися при проведенні ним досліджень в херсонський період його життя.

Кандидат історичних наук, доцент О. Безлуцька (Херсонська державна морська академія) розповіла про різноманітні аспекти життєвого та наукового шляху вченого, презентувала учасникам круглого столу свою монографію «Діяльність Й.К. Пачоського в контексті розвитку біологічної науки (остання чверть 19-го – перша половина 20-го століття)», написану на основі матеріалів детальних історичних досліджень, отриманих при написанні нею кандидатської дисертаційної роботи.

Проректор з наукової роботи Херсонського державного аграрного університету, професор М.І. Федорчук розповів про період, коли у цьому університеті Й.К. Пачоський працював на посаді професора ботаніки. Тут він вперше для студентів тодішнього Херсонського політехнічного університету викладав теоретичні основи заснованої ним нової науки – фітосоціології. Доповідач подякував організаторам круглого столу за те, що вони пам'ятають і шанують таких видатних людей як Й.К. Пачоський, який був «людиною з великої літери», людиною – відомим вченим зі світовим ім'ям.

Директор Біосферного заповідника «Асканія-Нова» імені Ф.Е. Фальц-Фейна, член національної комісії у справах ЮНЕСКО В.С. Гавриленко відмітив важливу роль Й.К. Пачоського у вивченні закономірностей існування степової рослинності, які він виявив при проведенні досліджень, особливо коли керував заповідником «Асканія-Нова» та був завідувачем ботанічного відділу науково-степової станції в Асканія-Нова.

Завідувач кафедри ботаніки Херсонського державного університету професор І.І. Мойсієнко проінформував про свою поїздку до Біловезької пущі, розказав, як там бережуть пам'ять про той період, коли заповідником керував Й.К. Пачоський, та про його дослідження функціонування лісової рослинності.

Кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник Чорноморського біосферного заповідника З. Селюніна вказала на велику цінність гербарної музейної колекції Й.К. Пачоського, яка нараховує понад 22000 гербарних листів, і запропонувала підняти питання про надання цій колекції статусу національного надбання.

Завідувачка науково-природничого відділу Херсонського обласного краєзнавчого музею (відділ розташовується у будівлі, збудованій за проектом та за безпосередньої участі Й.К. Пачоського у 1906 році) А.В. Дерюжина представила презентацію Меморіальної кімнати Й.К. Пачоського та розповіла історію її створення. До речі, у дворі будівлі зростає велике дерево гледичії звичайної, яке є ровесницею музею. За переказами, дерево посадив особисто Йосип Конрадович.

З цікавими матеріалами про зоологічні колекції, про відносини Й.К. Пачоського з дворянським родом Скадовських, про матеріали телефільму про Пачоського та про використання матеріалів досліджень вченого для створення нових заповідних об'єктів виступили М. Подгайний, І. Черноіваненко, В. Кулик, Є. Роман.

Для вшанування вченого у Херсоні, крім наукових ботанічних читань, проводяться екскурсії «Ботанічними стежками Й.К. Пачоського» та виставки його праць. У Херсонському державному університеті встановлена іменна студентська стипендія імені Й.К. Пачоського. Першим стипендіатом був О.Є. Ходосовцев, ректор Херсонського державного університету, зараз стипендіатом є студент 4-го курсу В. Дармостук, відмінник навчання, який активно займається науковою роботою. З 2002 р. в університеті при кафедрі ботаніки плідно працює лабораторія біорізноманіття та екомоніторингу імені Й.К. Пачоського, яка об'єднує зусилля викладачів, студентів і аспірантів у проведенні наукових досліджень з ботаніки та екології на сучасному рівні.

М.Ф. Бойко